

GULYÁS LÁSZLÓ*

SZERB ETNOREGIONALISTA TÖREKVÉSEK 1848–1849

SERBIAN ETHNOREGIONALIST EFFORTS 1848–1849

ABSTRACT

In the title of our study we use the expression „ethnoregionalist” that we define as follows. We can talk about ethnoregionalism, if a region formed by economic and social processes is more or less the same as the territory formed by language and/or religion.

In the 19th century, in the Carpathian Basin not only Hungarians, but other nationalities (Croats, Romanians, Slovaks and Serbs) claimed their own territory in the frame of historical Hungarian Kingdom. Practically it meant that they expressed ethnoregionalist objectives against the Hungarian Kingdom.

In our study we present the ethnoregionalist efforts of the Serbs living in Hungary in 1848–49, and the response of the dominant Hungarian nation to these efforts.

1. Bevezetés, vagy az alapfogalmak definiálása

Tanulmányunk címében az ethnoregionalista kifejezést használtuk, ezt alapfogalomnak tekintjük, melyet Joó Rudolf definícióját¹ felhasználva az alábbi módon definiálunk: ethnoregionalizmusról akkor beszélünk, ha a gazdasági és a társadalmi folyamatok eredményeképpen megszülető régió teljesen vagy kisebb-nagyobb mértékben egybeesik valamifajta (nyelv és/vagy vallás) tényező által kialakított területtel.

Kutatásunk során a nacionalizmust folyamatként fogtuk fel, és ebből következően szakaszokra bontottuk. Ehhez Miroslav Hroch cseh történész periodizációját² használtuk, eszerint az alábbi három szakasz létezik:

1. szakasz: A tudósok érdeklődésének kora
2. szakasz: A nemzeti propaganda kora
3. szakasz: A tömegmozgalmak kora

A fenti három szakasz közül jelen tanulmány szempontjából a nacionalizmus harmadik szakasza a fontos. Ebben a szakaszban jelennek meg a nemzeti programot képviselő politikusok és pártok, amelyek küzdelmet indítanak el a nemzet tagjainak irányítása alatt álló területi egység létrehozásáért. Ez a területi egység lehet egy adott birodalmon belüli területi autonómia, de lehet önálló állam is.

Véleményünk szerint a Kárpát-medencében az ethnoregionalizmus (amely nemzeti alapon akar régiót létrehozni) és a nacionalizmus harmadik szakasza (amely „valamiféle nemzeti területet” elkülönítésére törekszik) teljesen összefonódott, pontosabban egymást erősítő folyamattá vált. Ehhez az alapot az szolgáltatta, hogy a történelmi Magyar Királyság keretei között a 18. század végén, a 19. század elején nem csupán a modern magyar nemzet született meg, hanem a velünk együtt élő népek – horvátok, szerbek, románok, szlovákok etc. – is a nemzetépítés útjára léptek. Gyakorlatilag párhuzamos nemzetépítési kísérletek indultak el.

* Dr. habil., PhD, PhD, egyetemi docens Szegedi Tudományegyetem.

Ezek az éppen megszülető közép-európai nemzetek kifejezetten kultúrnemzetként jöttek létre – azaz a nemzet mindazokat magába foglalja, akik a feltételezés szerint közös nyelvvel, történelemmel és kulturális identitással rendelkeznek –, és a nacionalizmus jellegeből következően annak harmadik szakaszába lépve legfőbb törekvésükké a saját terület, illetve az idő előrehaladtával a saját nemzetállam (lásd például az „összes román föld egyesítésének” programját) megteremtése vált.

Jelen tanulmányban a modern szerb nemzet – etnoregionalista törekvéseit mutatjuk be, 1848–49-ben, illetve ezzel szoros összefüggésben bemutatjuk az „uralkodó” magyar nemzet ezen törekvésekre adott válaszait is.

2. Szerb etnoregionalista törekvések 1848 tavaszán

Két nappal a 1848. március 15-i pesti forradalom után, március 17–19. között a Pesten tanuló szerb diákok kezdeményezésére egyesületük, a Matica Srpska, népgyűlést szervezett, ahol kiálltak a magyar forradalom mellett, de emellett hangsúlyosan követelték a szerb nemzet elismerését is.³

A pesti szerb népgyűlés után néhány nappal, 1848. március 21-én Újvidéken egy újabb szerb népgyűlés ült össze, mely üdvözölte a március 15-i pesti forradalmat és hitet tett a szerb–magyar testvériség mellett, továbbá megfogalmazta a szerbek követeléseit. Eszerint: a szerbek elismerik a magyar nemzet elsőbbségét és hatalmát, továbbá a magyar nyelv használatát az ország ügyeinek intézésekor, de kérik, hogy a magyarok törvénnyel erősítsék meg az alábbiakat:⁴

- a szerb nyelv használatát az egyházi és beligazgatási ügyekben,
- vallásuk függetlenségét és más keresztény vallásokkal való egyenlőségét,
- iskoláik, alapítványaik és intézményeik ügyeit maguk rendezhessék,
- rendezzék a maradék határőrvidék státusát,
- adják vissza elvett egyházi birtokaikat.

Az újvidéki szerb küldöttség nevében Aleksandr Koštič – Újvidék aljegyzője – díszmagyarba öltözve 1848. április 8-án terjesztette a Pozsonyban ülő magyar országgyűlés elé a fenti kéréseket. Kossuth válaszában elismerte a szerb kérések jogosságát és azt ígérte, a magyar kormány meg fogja vizsgálni azok teljesítésének lehetőségét. Másnap a szerb küldöttség a lakásán kereste fel Kossuthot, ahol vezetőjük – Djordje Stratimirovič – azt kérte, hogy a magyar országgyűlés ismerje el nemzetként a szerbeket. Erre Kossuth kijelentette, hogy Magyarországon csak egy nemzetet ismer, a magyart. Ha a magyarok „megtagadják tőlünk jogaink elismerését, akkor máshol fogjuk azt keresni” – válaszolta Stratimirovič. Erre Kossuth röviden odavetette: „Úgy hát döntsön közöttünk a kard.”⁵

Az Újvidékre visszatérő küldöttség beszámolója nyomán a kezdeti magyarbarát hangulat gyorsan megfordult, magyarellenessé vált. Ugyanekkor a Határőrvidéken szerb és horvát parasztok feudális jellegű – elfoglalták a helyi nemesség földjeit – zavargásokat robbantottak ki. Ebben a helyzetben a szerbek vallási vezetője – Josif Rajačić pátriárka – május 13-ra Karlórára nemzeti gyűlést hívott össze. Ezen a gyűlésen a magyarellenesség erei kerekedtek felül, ennek megfelelően arról hoztak határozatot,⁶ hogy az uralkodótól egy ún. Vajdaság felállítását kéri. Ez az alábbi területeket foglalta volna magába: Baranya vármegye, Bácska (Bács vármegye), Bánát (Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék), Szerémség.

A szerbek a Vajdaság számára már nem is autonómiát követeltek, hanem azt, hogy a Vajdaság váljon külön Magyarországtól és csatlakozzék a horvátok által követelt ún. Háromegegy Királysághoz (Horvátország, Szlavónia és Dalmácia egyesítésével megszervezendő és a Magyar Királyságtól független állam az osztrák császár fősege alatt).⁷

A Vajdaság élére a karlócai nemzeti gyűlés Supljikač-ot – a császári hadsereg éppen Olaszországban háborúzó tábornokát – vajdává választotta. Ezt követően Rajačič vezetésével küldöttség indult az Innsbruckban tartózkodó császárhoz, amely útközben megállt Zágrábban és Jelačič-csal is tárgyalt a horvát–szerb közös magyarellenes akcióról.⁸ Ferdinánd császár Innsbruckban fogadta a szerb küldöttséget, de a várt válasz – a karlócai határozatok elfogadása – helyett az alábbi mondatokat kapták: *„Én nem erősíthetem meg a törvényellenes konvent (mármint a karlócai kongresszus – G. L.) határozatait, melyeket görögkeleti vallású alattvalóim hoztak meg egy rakás szerbiai jövevényvel együtt. Kész vagyok görögkeleti hitvallású alattvalóim minden lojális óhajának eleget tenni, ha törvényes úton tárják elélem...”*⁹

Mint látható a Ferdinánd császár nem volt hajlandó elismerni a szerbeket nemzetnek – ehelyett a „görögkeleti vallású alattvalóim” definíciót használta – és nem kívánta szentesíteni a karlócai gyűlés határozatait sem. Bár itt kell megjegyeznünk, hogy a bécsi udvar már ekkor kettős játékot játszott, a kihallgatás után a császár tanácsadói nem hivatalosan arra biztatták Rajačič-ot, hogy menjen végig a megkezdett úton.¹⁰ Sőt a Karlócára visszatérő Rajačič 1848. augusztus 28-án magánlevelet kapott Ferdinánd Mayerhofer ezredestől – a bécsi udvar belgrádi konzuljától –, melyben arra ösztönzi, hogy folytassa magyarellenes fellépését, továbbá kilátásba helyezte, hogy az uralkodó el fogja ismerni a horvát és a szerb ügy jogosságát, „s erről hamarosan várható egy nyilatkozat is.”¹¹

Ez a fordulat 1848. december 15-én történt meg, amikor az új császár Supljikač-ot megerősítette a májusi karlócai gyűlésen kapott vajdai méltóságban, míg Rajačič-csot felruházta a pátriárka címmel. A szerbek területi autonómiára vonatkozó kérését azonban lebegtette az uralkodó, annyit ígért, hogy a magyarországi szerbek „nemzeti beligazgatását” biztosítani fogja, de csupán a „béke helyreállítása után.”¹² Ráadásul az uralkodó szerbekkel szembeni játékerét jelentősen megnövelte, hogy a frissen kinevezett vajda, Supljikač 1848. december 27-én váratlanul elhalálozott. Ezek után érthető hogy Rajačič 1849. január 13-i ünnepélyes feliratában – melyet a görögkeleti újév alkalmából küldött – arról tájékoztatta Ferenc Józsefet, hogy a szerb nép bízván a császári szóban, türelemmel fogja kivárni a béke helyreállítását és „nemzeti beligazgatásának” ez utánra ígért megszervezését.¹³

3. A „délvidéki kis háború”

A karlócai gyűlés után – a fenti diplomáciai eseményekkel párhuzamosan – a Stratimirović parancsnoksága alatt a szerbek három ún. felkelő tábor¹⁴ hoztak létre, az elsőt Karlóca környékén, a másodikat Perlasz mellett (a Temesköz délnyugati részén) és a harmadikat a Bácska délkeleti szögletében húzódó ún. római sáncoknál. Ebbe a három táborban nagyjából hússzezer – zömében a határőrezredek állományából – regrutálódott fegyveres koncentrált. A helyzet elmérgesedéséhez jelentős mértékben hozzájárult, hogy bár a Szerb Fejedelemség hivatalosan semlegességét nyilvánította ki, valójában Belgrád a délvidéki szerbek erőteljes támogatásába kezdett. 1848 májusában több ezer szerb önkéntes érkezett a Szerb Fejedelemségből a Délvidékre. Ezeket a magyarországi szerbektől – akiket rácoknak neveztek – való megkülönböztetés érdekében szervánusoknak nevezték el.

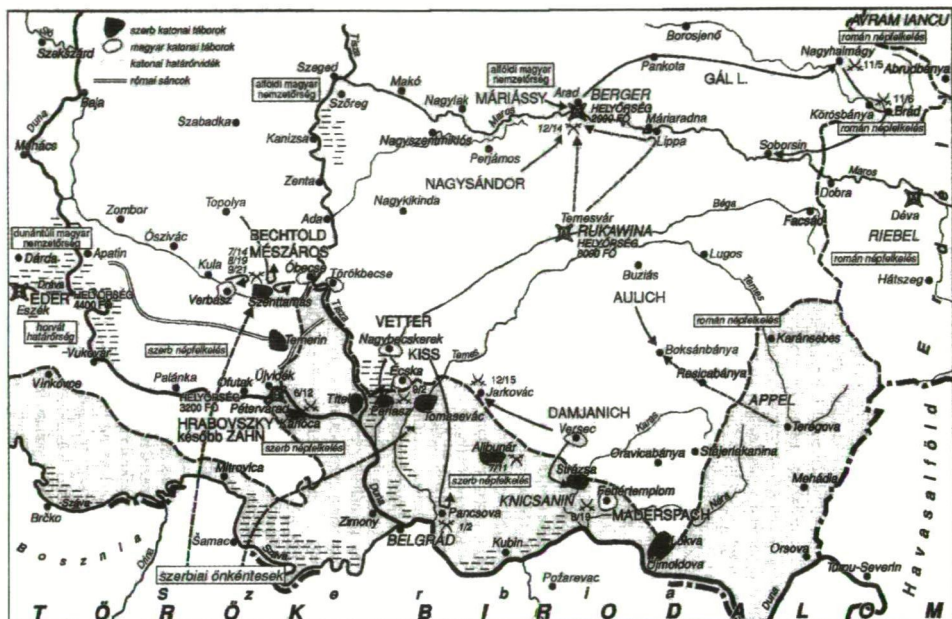
A kibontakozó szerb-Habsburg együttműködés és a szervánusok megjelenése nagy elenszenvet váltott ki a magyar politikai elitből, Csernovics Péter magyar kormánybiztos még megpróbált tárgyalni a karlócai nemzeti mozgalom vezetőivel, de kísérlete rövidesen kudarcba fulladt. Ezek után a magyar kormány 1848. május 15-én Batthyány Lajos miniszterelnök vezetésével válságtanácskozást tartott, amelyen elrendelte a délvidéki várak háborús készenlétbe helyezését és a magyar szerb határ lezárását. Az egyre magabiztosabbá

váló szerbek nem törődtek a magyar kormány intézkedéseivel. Gondoljunk bele, a határ lezárását pont azoknak a szerb határőröknek kellett volna végrehajtani, akiknek a megsegítésére érkeztek szerb önkéntesek a Szerb Fejedelemségből!

1848. június 3-án Stratimirović Újvidéken fegyverbe szólította a szerbeket. Az ún. római sáncokból június 6-án több száz főnyi szerb felkelő Titelbe vonult, ahol a csajkás egységek fegyvertárából felfegyverkezett. Ezzel kezdetét vette a hadtörténeti szakirodalom által „délvidéki kis háborúnak” nevezett összecsapás sorozat.¹⁵

Mint az 1. térképről leolvasható, a délvidéki háború két térségben zajlott, egyrészt a bácskai (Bács vármegye), másrészt a bánsági területeken (Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegye).

1. térkép. A délvidéki kis háború 1848 nyarán és őszén

Forrás: Bóna Gábor szerk. (1998): A szabadságharc katonai története. Budapest. 115. old.

Nézzük meg először a szemben álló felek elhelyezkedését: A szerb felkelők három nagy (Karlóca 15 ezer felkelő, Temerin 6 ezer felkelő, Perlasz 3 ezer felkelő) és néhány kisebb (Tomasevác, Titel, Alibunár) táborba tömörültek. A magyar kormány csapatai Temesvár (Rukawina ezred), illetve Pétervárad erődjében (Hrabovszky altábornagy egységei) készülődtek az összecsapásra.

A bácskai hadszíntéren az egymással szemben álló csapatok első összecsapására 1848. június 12-én került sor Karlócánál, amikor Hrabovszky altábornagy Péterváradról kiküldött csapatai sikertelenül próbálták meg felosztatni a karlócai szerb tábort. (Itt jegyezzük meg, Karlóca és Pétervárad távolsága mindössze 12 km). Az összecsapás után Csernovics Péter kormánybiztos ismét kísérletet tett a fegyveres küzdelem leállítására, június 24-én egy 10 napos fegyverszünetet sikerült is tető alá hoznia. Ez azonban törékenynek bizonyult, a szerveztiánusok június 26-án vérengzést rendeztek Újvidéken. A szerveztiánusok utcai verekedéseket provokáltak, majd hajtóvadászatot rendeztek a kisebbségben élő magyarok, sőt németek ellen, ami több tucat halálos áldozattal járt.

1848 júliusa mindkét fél részéről az erőgyűjtés időszaka volt. A szerbek Szenttamáson egy előre tolt táborni hoztak létre, míg a magyar kormány Bechtold altábornagy vezetésével csapatokat irányított a Délvidékre, illetve meggyorsította a nemzetőrcsapatok szervezését. Bechtold altábornagy július 14-én kísérletet tett a 3 ezer határőrrel és a 2 ezer szerviánusból, továbbá több ezer népfelkelőből álló szenttamási szerb tábor felszámolására, de Szenttamás első ostroma az előkészítés hiányában kudarcba fulladt.

Ugyanekkor a bántási hadszíntéren a magyar csapatok két nagy győzelmet is arattak, Versecnél súlyos vereséget mértek az alibunári táborukból kitámadó szerbekre (1848. július 11), illetve Fehértemplomnál szintén vereséget mértek a települést megtámadó szerb csapatokra (1848. augusztus 19).

A bácskai hadszíntéren Bechtold altábornagy egy hónapi készülődés után augusztus 19-én újabb ostromot indított Szenttamás ellen, de ez a támadása is kudarcba fulladt. Bechtold sürgősen beadta lemondását és távozott, egyenesen a császári csapatokhoz. A délvidéki hadműveletek irányítását Mészáros Lázár hadügyminiszter személyesen vette át, utasítására Kiss Ernő ezredes csapatai augusztus 2-án megtámadták a szerbek perlaszi táborát, amelyet elfoglaltak, de a szerbek szekereken elmenekültek. A győzelem után a magyar csapatok, ismét – immár harmadjára – megkísérelték Szenttamás elfoglalását, de a szeptember 9-én meginduló ostrom megint kudarcba fulladt, a szerbek visszaverték a támadó magyar csapatokat. Mészáros Lázár Szenttamás sikertelen ostroma után felhagyott a délvidéki hadműveletek személyes irányításával, és visszautazott Pestre.

Ezzel párhuzamosan a szerbek a bántási hadszíntéren is sikert arattak, amikor augusztus hónap folyamán elfoglalták Pancsova városát. Ráadásul, miután október 4-én megjelent a császár rendelete a magyar országgyűlés feloszlatásáról, a temesvári erőd és az aradi erőd parancsnokai felmondták a magyar kormány iránti engedelmességét. A szerb felkelők ki akarták aknázni ezt a helyzetet és elhatározták, hogy egy Tisza menti támadással elvágják egymástól a bácskai és a bántási magyar haderőket. Mivel a titeli és a bácsföldvári átkelőhelyek már szerb kézen voltak, a tervük sikeres megvalósításához Óbecsét és Törökbecsét kellett volna elfoglalniuk. A szerb csapatok október 14-én támadták meg Óbecsét és Törökbecsét. Óbecsénél a nyugállományból visszahívott, 69 éves Fackh ezredes személyesen vezette rohamra a magyar huszárokat, akik gyorsan szétszóródtak a szerb csapatokat. Törökbecsénél a szerbek behatoltak a városba és csak a belvárosban, torlaszok építésével sikerült őket feltartóztatni. A szerbek megunva a rohamozást, gyűjtogatni és fosztogatni kezdtek, mire a vagyonukat féltő nemzetőrök kitörték a torlaszok mögül és véres harcokban verték ki a szerbeket a városból. Ekkor érkezett meg Damjanich segélycsapata, amely hátba támadta a menekülés közben soraikat rendezni akaró szerbeket. A támadás eredményeképpen a szerbek fejvesztetten menekültek a Tisza túlsó partjára.

Az őszi folyamán a magyar kormány csapatainak hadműveletei főleg a Dunántúlra koncentrálódtak (Jellačić támadásának visszaverése). Október hónap folyamán Beöthy Ödön délvidéki kormánybiztos jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hogy a szerbek béketárgyalásokat kezdeményeztek. A Tiszán egy kompon lefolyó tárgyalásokról a történészeknek nem sikerült jóformán semmit se kideríteniük, de az tény, hogy október végén és november elején mindkét fél leállította a hadműveleteket. Sőt a magyar hadvezetés csapatokat csoportosított át a bácskai hadszíntérről a Lajta mellé.

A béketárgyalások azonban eredménytelenül zárultak, november végén a bántási hadszíntéren kiújultak a küzdelmek – míg Bácskában nem történt jelentősebb összecsapás –, a magyar csapatok (Kiss Ernő és Damjanich vezetésével) megkísérelték a tomeseváci szerb központot felszámolni. A váltakozó sikerrel és nagy kegyetlenséggel folyó bántási magyar–szerb küzdelmeknek az vetett véget, hogy a magyar kormány az összpontosítás érdekében (felkészülés a tavaszi hadjáratra) a magyar csapatok túlnyomó részét kivonta a

bánsági hadszíntérről. Így 1849 januárjában a szerb felkelők a Délvidéket a Zombor–Szabadka–Szeged–Maros vonalig megszállták. Egyedül Pétervárad erődjé és az ágyúi által ellenőrzött Újvidék maradt magyar kézen. A délvidéki magyar haderők – melyek a szerb és császári csapatok létszámának alig egyharmadát tették ki – egyes pontok védelemére rendezkedtek be, azaz Péterváradra, Eszékre, Szegedre és Aradra húzódtak vissza, illetve a Baja–Szeged vonalat a népfelkelők segítségével próbálták meg tartani.

A császári-szerb csapatok (a szerb csapatok jelentős része ún. szervianus volt) élve erőfölényükkel, Todorovič tábornok vezetésével a délvidéki front teljes hosszában támadást indítottak, 1849 januárjának második felében. A szervianus csapatok kegyetlenkedéseinek hírére Bács vármegye magyar és német falvainak lakossága tömeges menekülésbe kezdett. A kegyetlenkedések mértékét jól mutatja, hogy 1849. február 1-jén Zentán a szervianus csapatok betörése 2 ezer polgári áldozatot követelt.

Todorovič csapataival a Tisza két partján nyomult előre, a jobb parton Ókanizsáig, míg a bal parton február 9-én Szőregig, majd február 11-én Szegedig jutottak. Itt azonban megfordult a hadiszerencse, Hadik Gusztáv csapatai előbb Új-Szegednél, majd egy nappal később Szőregnél vereséget mértek Todorovič csapataira. Ellentámadásra viszont már nem futotta erejéből, így megelégedett Szeged és Szabadka szilárd birtoklásával, mindkét várost egy-egy hadosztály biztosította. Így a front e szakaszon egy időre megmerevedett. Február és március hónap folyamán a délvidéki magyar katonai erők jelentős mértékben megerősödtek. A Szegeden és Szabadkán állomásozó csapatok létszáma e két hónap alatt 3-4 ezer katonáról 14 ezerre nőtt. E létszámnövekedést az okozta, hogy Bácska és Bánság szerbek elől elmenekült lakosságából Batthyány Kázmér – a Délvidék új kormánybiztosa – több félreguláris és reguláris egységet állított fel. Ugyanekkor a délvidéki szerbek és a Habsburgok között vita támadt, Bécs túlzónak tartotta a szerbek nemzeti követeléseit. E vita következtében az osztrák kormány felkérte a Szerb Fejedelemséget, hogy rendelje haza a szervianusokat. Belgrád eleget tett a kérésnek, így 7-10 ezer főnyi szervianus visszatért anyaországába.

Ráadásul 1849. március 4-i olmtüzi alkotmány (ennek ismertetésére még visszatérünk) alaposan lehűtötte a magyarországi szerbek harci kedvét. A megerősödött magyar csapatok Szegedről és Szabadkáról kiindulva Perczel Mór parancsnoksága alatt március 22-én egy nagy délvidéki offenzívát indítottak. Ennek során felszabadították a körülvárt Péterváradot, majd a szerb felkelés jelképe a háromszori ostromot kiálló Szenttamás ellen fordultak. 1849. április 3-án Perczel elfoglalta Szenttamást, az Óbecse felé menekülő szerbeket a magyar lovasság a nyílt terepen lemészárolta. A hadtörténészek szerint az ostrom és a menekülés során mintegy 2 ezer szerb katona vesztette életét.

Szenttamás bevétele katonailag (a legfontosabb szerb támaszpont volt) és morálisan (szétfoszlott a bevehetetlenség mítosza) is fontos győzelem volt, ezek után Perczel csapatai hozzákezdtek Bácska visszafoglalásához. E tervük csaknem teljes sikerrel járt, egyedül a Tisza és a Duna összefolyásánál található Titeli-fennsíkot nem tudták a magyar csapatok elfoglalni. Bácska visszafoglalása után április utolsó hetében Perczel a bánsági hadszíntérre koncentrált, új célja a Temesköz felszabadítása volt. Perczel ez alkalommal is sikerrel járt, több győztes csata után 1849. május 10-én bevonult Pancsovára és ezzel a Temesköz nyugati fele is felszabadult. Ezzel egyidőben Temesköz keleti részén Bem tábornok folytatótt hadműveleteket. Perczel és Bem sikeres hadműveletei következtében a Délvidék túlnyomó része – kivétel a Titeli-fennsík, Arad és Temesvár várai – a magyar kormány fennhatósága alá került 1849 májusára.

A bácskai hadszíntéren 1849 nyarán a magyarok számára kedvezőtlen fordulat kezdődött, Jellačić csapatai június első hetében Titelnél (amely a szerb felkelők kezén volt) átkeltek a Dunán és megkezdték bácskai hadműveleteiket. Perczel megpróbálta feltartóztatni

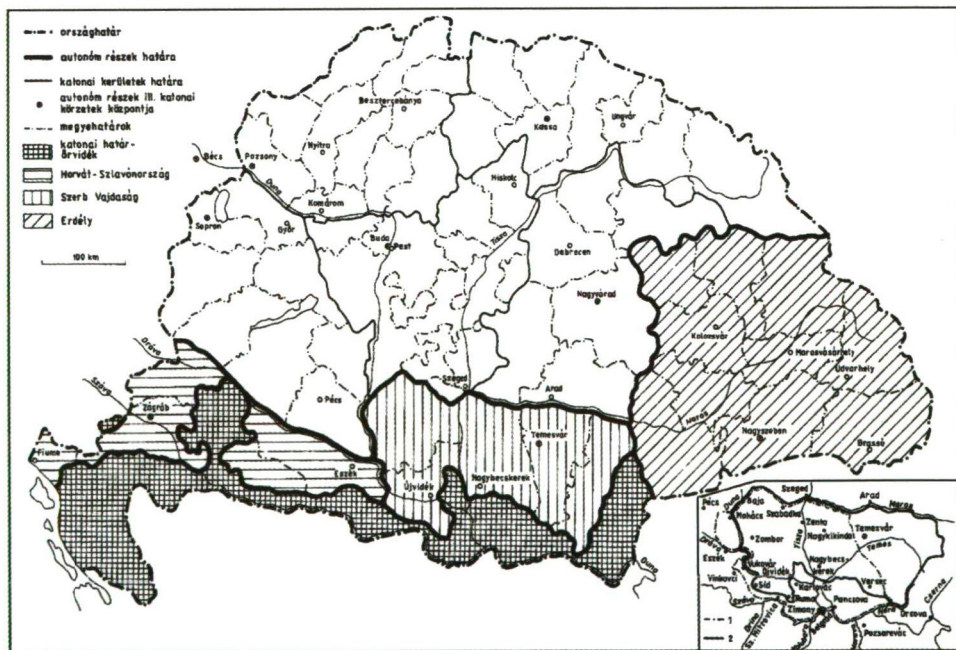
Jellačić előretörését, de június 7-én Kátnál súlyos vereséget szenvedett. De Jellačić nem használta ki győzelmét, így a Délvidéken a front a Ferenc-csatorna vonalában húzódott június hónapban. Július 14-én a magyar csapatok ellentámadást indítottak és Jellačić-ot egészen Titelig szorították vissza. Ez a helyzet egészen a szabadságharc bukásig fennmaradt.

4. A szerb etnoregionalista igények részleges kielégítése

Mint az az előző fejezetekben láthattuk a délvidéki szerbek egyik legfontosabb törekvése egyfajta területiális autonómia létrehozása volt. Ennek megvalósulására 1849 tavaszán nyílt először komoly esély. A magyarokkal harcban álló császári udvar az 1849. március 4-i olmützi alkotmányban a szerbeknek kilátásba helyezte az autonóm Vajdaság létrehozását. Ennek a területi egységnek az elnevezéséről és pontos területéről a bécsi udvarban hosszas viták folytak.¹⁶ A viták lezárása után 1849. november 18-án egy császári pátens életre hívta a Szerb Vajdaság-Temesi Bánság elnevezésű koronatartományt. Az így megszülető Vajdaság területe négy vármegyét (Bács, Torontál, Temes és Krassó-Szörény) és Szerém vármegye két járását (rumai járás és illoki járás) ölelte fel, központja Temesvár, katonai kormányzója gróf Johann Coronini-Cromberg altábornagy volt.

De rögtön rögzítenünk kell, hogy az így megszülető Vajdaság nem az a Vajdaság volt, amit a szerbek követeltek.¹⁷ A 2. térképen világosan látszik, hogy a császár nem csatolta hozzá az ún. Katonai Határőrvidéket, tehát nem volt közvetlenül határos Szerbiával, és nem terjedt ki minden olyan magyarországi területre, ahol szerbek éltek. A hivatalos nyelv papíron a német és az illír lett, de a gyakorlatban csak a németet használták.

2. térkép. A Szerb Vajdaság–Temesi Bánság 1849–1860

Forrás: Köztes-Európa 1763–1993. Szerk. Pándi Lajos. Osiris Századvég. Budapest. 1995. 144. old.

Szintén fontos üzenete volt annak a ténynek, hogy a szerb nemzeti központnak számító Karlóca helyett a nagyszámú német polgársággal bíró Temesvár lett a tartomány székhelye. A bécsi kormány minden fontosabb vajdasági vezető pozíciót cseh és osztrák hivatalnokkal töltött be. Jól mutatja a bécsi udvar eljárását, az, hogy 1849 őszén Ferenc József felvette uralkodói címei közé a „a Szerb Vajdaság nagyvajdája” címet és ezzel megakadályozta, hogy a szerbek saját maguk választhassanak vajdát. Ezek után Ferenc József kinevezte szerb alvajdává a Temesi Bánságot igazgató katonai kormányzót, aki viszont nem szerb nemzetiségű volt.¹⁸ Természetesen a szerbek megpróbálkoztak azzal, hogy változtatásnak ezen a helyzeten és szerb nemzetiségű alvajdát neveztesse ki, de ez a törekvésük megbukott a bécsi udvar ellenállásán.

1. táblázat. A Szerb Vajdaság–Temesi Bánság etnika viszonyai 1849–1860

Etnikum	Fő	%
Szerb	309 855	27,8
Román	414 947	37,1
Német	256 164	22,9
Magyar	73 642	6,6
Bunyevác és sokác	23 014	2,1
Horvát	25 982	2,3
Egyéb	13 253	1,1
Összesen	1 116 857	100

Forrás: A szerző saját szerkesztése Kemény G. Gábor (1946) alapján

Az, hogy a szerbek követelései milyen felemásan valósultak meg, jól mutatja az 1. táblázat, melyből megállapítható, hogy a szerb autonóm területként létrehozott Vajdaságban a szerbek aránya nem érte el a 30%-ot, a románok arány ennél jóval magasabb volt. Azaz kijelenthetjük, hogy a szerbek saját Vajdaságukban kisebbségbe szorultak.¹⁹

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a szerbek olyan „jutalmat” kaptak a Vajdaság felállításával, amellyel kifejezetten elégedetlenek voltak, úgy érezték követeléseiket a császár csak felemásan teljesítette. Ráadásul a Vajdaságot alig több mint 10 évi fennállás után, a Bach-rendszer felszámolásával párhuzamosan 1860. december 27-én Bécs megszüntette, területét ismét Magyarországhoz csatolta, ezzel visszaállította a korábbi vármegyéket és azok önkormányzatát. Ez a szerb etnoregionalista igények totális vereségét jelentette.

JEGYZETEK

1. Joó Rudolf (1988): Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában. Gondolat Kiadó. Budapest.
2. Hroch, Miroslav (1986): Evropská národní hnutí v 19. století (Európai nemzeti mozgalom a 19. században. Nakl. Svoboda. Praha. Hroch művének magyar interpretációját lásd Kosáry Domokos (1984): Nemzeti fejlődés és ellentét a 19. századi Magyarországon. 308–320. old. Id. mű Hanák Péter szerk. (1984): Gólyavári esték. Előadások a magyar történelemből. RTV-Minerva. Budapest; Niderhauser Emil (1976): Nemzetek születése Kelet-Európában. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 26–109. old.
3. Kovacek, Bozidar (2000): A szerbek Pesten 1848 márciusában. Id. mű Bosnyák István szerk. (2000) Délvidék, negyvennyolc. Jugoszláviai Magyar Művelődési társaság. Újvidék. 107–112. old. Lásd még Gulyás László (1994/d): A szerbek és a magyar szabadságharc 1848–49. Fejezetek a délszláv–magyar közös történelemből IV. KAPU 1994/8. szám 65–68. old.
4. Sokcević et al. (1994): Déli szomszédaink története. Bereményi Könyvkiadó. Budapest. (1994) 63–64. old.

5. Sokcsevits et al (1994) 63–64. old.
6. A határozatok szövegét közli Kemény G. Gábor (1946): A magyar nemzetiségi kérdés története. Gergely Rt. Budapest. 25. old.
7. A horvátok elképzeléseiről lásd Sokcsevits Dénes (2011): Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus. Budapest. 339–340. old.
8. Heka László (2005): Szerbia állam- és jogtörténete. Bába Kiadó. Szeged. 68. old.
9. Ferdinánd császár szavait idézi Slavko Gavrilovic (2000): A szerb nemzeti program és a Szerb Vajdaságért folytatott politikai harc az osztrák császárságban. 1848–49-ben Id. mű Bosnyák István szerk. (2000) Délvidék, negyvennyolc. Jugoszláviai Magyar Művelődési társaság. Újvidék. 22–57. old.
10. Slavko Gavrilovic (2000) 40. old.
11. Mayerhofer levelét ismerteti Slavko Gavrilovic (2000) 41. old.
12. Spira György (1980): A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó. 1980. 83–84. old.
13. Az ünnepélyes feliratot ismerteti Spira György (1980) 88. old.
14. Arday Lajos (2002/b): A mai Vajdaság (a történelmi Bács-Bodrog, Torontál és Szerém vármegyék) rövid története. Id. mű Arday Lajos (2002/a): Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában. BIP Kiadó. Budapest. 2–60. old.
15. A „délvidéki kis háború” hadműveleteit részletesen ismerteti Kedves György (1998): Az 1848 nyarán és a délvidéki hadműveletek a honvéds csapatok kivonásáig. Id. mű Bóna Gábor szerk. (1998): A szabadságharc katonai története. Zrínyi Kiadó. Budapest; a vajdasági hadműveletekről lásd még Gulyás László (2007): Vajdaság: Történeti áttekintés. Id. mű.: Nagy Imre szerk. (2007): Vajdaság. A Kárpát-medence régiói 7. Dialóg-Campus. Pécs–Budapest. 96–99. old.
16. Ennek részleteiről lásd Deák Ágnes (2000): „Nemzeti egyenjogúsítás 1849–1860. Osiris Kiadó. Budapest. 80–86. old.
17. Krestic, Vasilije (1987): A magyarországi szerbek politikai törekvései és a magyarok 1848–1867. Id. mű: Fried István szerk. (1987): Szerbek és magyarok a Duna mentén II. Tanulmányok a szerb magyar-kapcsolatok köréből. Akadémiai Kiadó. Budapest. 129–146. old.
18. Deák Ágnes (2000) 143. old.
19. Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 36. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arday Lajos (2002/b): A mai Vajdaság (a történelmi Bács-Bodrog, Torontál és Szerém vármegyék) rövid története. Id. mű Arday Lajos (2002/a): Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában. BIP Kiadó. Budapest. 2–60. old.
- Deák Ágnes (2000): „Nemzeti egyenjogúsítás 1849–1860. Osiris Kiadó. Budapest.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 36. old.
- Gulyás László (1994): A szerbek és a magyar szabadságharc 1848–49. Fejezetek a délszláv–magyar közös történelemből IV. KAPU 1994/8. szám 65–68. old.
- Heka László (2005): Szerbia állam- és jogtörténete. Bába Kiadó. Szeged.
- Hroch, Miroslav (1986): Evropská národni hnutí v 19. století (Európai nemzeti mozgalom a 19. században. Nakl.
- Joó Rudolf (1988): Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában. Gondolat Kiadó. Budapest.
- Kedves Gyula (1998): Az 1848 nyarán és a délvidéki hadműveletek a honvéds csapatok kivonásáig. Id. mű Bóna Gábor szerk. (1998): A szabadságharc katonai története. Zrínyi Kiadó. Budapest.
- Kemény G. Gábor (1946): A magyar nemzetiségi kérdés története. Gergely Rt. Budapest.
- Kosáry Domokos (1984): Nemzeti fejlődés és ellentétek a 19. századi Magyarországon. 308–320. old. Id. mű Hanák Péter szerk. (1984): Gólyavári esték. Előadások a magyar történelemből. RTV-Minerva. Budapest.

- Kovacek, Bozidar (2000): A szerbek Pesten 1848 márciusában. Id. mű Bosnyák István szerk. (2000) Délvidék, negyvennyolc. Jugoszláviai Magyar Művelődési társaság. Újvidék. 107–112. old.
- Krestic, Vasilije (1987): A magyarországi szerbek politikai törekvései és a magyarok 1848–1867. Id. mű: Fried István szerk. (1987): Szerbek és magyarok a Duna mentén II. Tanulmányok a szerb magyar-kapcsolatok köréből. Akadémiai Kiadó. Budapest. 129–146. old.
- Niderhauser Emil (1976): Nemzetek születése Kelet-Európában. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Slavko Gavrilovic (2000): A szerb nemzeti program és a Szerb Vajdaságért folytatott politikai harc az osztrák császárságban. 1848–49-ben Id. mű Bosnyák István szerk. (2000) Délvidék, negyvennyolc. Jugoszláviai Magyar Művelődési társaság. Újvidék. 22–57. old.
- Sokcsevits et. al. (1994): Déli szomszédaink története. Bereményi Könyvkiadó. Budapest.
- Sokcsevits Dénes (2011): Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus. Budapest. 339–340. old.
- Spira György (1980): A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó. 1980. 83–84. old.